

МАЦЮК ІГОР,

здобувач НУ "Львівська політехніка", начальник відділу особового складу,
заступник начальника штабу повітряного командування "Захід"

СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРОФЕСІЙНИХ АРМІЙ: БИТВА ПРИ ЛЕНЬЯНО 29 ТРАВНЯ 1176 р.

У статті вперше в українській історіографії досліджено битву при Леньяно 29 травня 1176 р., у якій перша європейська професійна військова формація, споряджена містом-комуною Міланом, розгромила лицарське військо на чолі з імператором Фрідріхом I Барбароссою. Ця битва розпочала перший етап становлення європейських професійних армій. Особлива увага приділена еволюції піхоти, яка дозволила останній протистояти лицарській кавалерії і, таким чином, повернутися на поле бою.

Ключові слова: імператор; лицар; кавалерія; косарі.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Актуальність теми дослідження полягає у вивченні історичного досвіду формування армії XII ст., що прийнято вважати першим етапом становлення європейських професійних армій, а саме: появу перших найманих формацій, споряджених містами-комунами і сформованих із різних верств переважно неліцарського походження. Цьому етапові не приділили належної уваги вітчизняні дослідники, навіть ті з них, хто фундаментально досліджує становлення професійних армій Європи, зокрема Л. Кривизюк [1], М. Куцин [2-4] та Л. Войтович [5-6]. Зарубіжні дослідники [7-14] основну увагу зосередили на особі імператора Фрідріха I Барбаросси та на півлегендарній особі Альберто да Джуссано, який очолював *Компанію смерті*.

Разом із тим, військовий досвід битви при Леньяно, де наймана військова формація була використана вперше, дозволить уникнути певних помилок і прискорити процес переходу від масової армії, сформованої на базі загальної військової повинності, до професійного війська.

Мета статті - дослідити практику виникнення перших професійних військових формацій, запровадження ними модернізацій на базі технічних досягнень та практичне використання в боротьбі з лицарською кавалерією, яка на той час домінувала на полі бою.

Новизна пропонованого дослідження полягає у сукупному аналізі початків першого етапу формування й використання професійного війська в середньовічній Європі. Це перше українське дослідження битви при Леньяно та її ролі в становленні професійних військових формацій.

Виклад основного матеріалу. У середні віки піхота, починаючи ще з VIII ст., почала поступатися важкій кавалерії, а далі виявилася зовсім неспроможною протистояти броньованому лицарству. Розвиток озброєння йшов шляхом нарощування бронювання не тільки вершника, але й коня. Тому підготовка бойового лицарського коня - дестрієра - була не менш важкою і витратною, аніж підготовка самого лицаря [15]. Постійне зростання навантаження на цих коней змусило вдаватися до селекції - схрещення арабських скакунів і фламандських ваговозів. Такі коні, однак, швидко втомлювалися, були нездатні галопувати, віддаючи перевагу повільному кроку або бігу риссю. З тієї ж причини для

битви обирали переважно рівнини, де можна було легко розігнатися, уникаючи пересічених місцевостей [16]. У такому разі атака лицарської кавалерії легко змітала бойові порядки піхоти.

Неспроможність держави утримувати військо призвела до необхідності комплектації та озброєння лицаря власним коштом. Постійне ускладнення озброєння й технології його виробництва викликало зростання його ціни. Так, у часи Карла Великого (768-814) вартість спорядження важкоозброєного кінного воїна була адекватна вартості 45 корів (шолом - 6, лати - 12, меч із піхвами - 7, поножі - 6, спис і щит - 2, бойовий кінь - 12) [17]. Це зробило неможливим широке використання ополчень із вільного населення, якому було не під силу справити собі таке озброєння. Таке населення мусило сплачувати податки та відбувати певні повинності на користь дружинників-бенефіціарів, які поступово трансформувалися у феодалів і стали окремою військовою кастою, до обов'язків якої входив і захист цього населення. Але вартість озброєння й підготовки лицарів та їх обслуги постійно зростали, як і бажання жити більш розкішно, що приводило до зростання розмірів податків, яким бенефіціари та феодалі обкладали як сільське, так і міське населення. В італійських землях з їхніми давніми традиціями міського самоврядування, в умовах бурхливого розвитку з кінця XI ст. назрівав конфлікт між архаїчною системою управління територіями, яке було зосереджене в руках міністеріалів, призначених феодалами, що отримали ті чи інші міста, та верхівкою міст, яка спочатку добивалася усталених правил оподаткування, а відтак і політичної влади. Специфіка розвитку цих міст не залишала місця для натурального виробництва, а потреба в їхніх виробах і відкриття нових ринків збуту підносило окремі міста й збагачувало їхню верхівку, яку складали купці-гуртовики та цехова верхівка. Помістя італійських нобілів теж швидко втрачали свій натуральний характер. Сільська економіка, тісно пов'язана з містами, стала базуватися на товарно-грошових відносинах. Майнова диференціація призвела до відтоку розорених селян у міста, де почав складатися ринок найманої праці підсобних та сезонних робітників у цехах, які працювали на експорт, та купецьких караванах. Села втягувалися в міські округи - *контадо*, а останні трансформувалися в міста-держави з виборним правлінням [18]. Особливо це сто-

сувалося ломбардських міст, серед яких виділявся Мілан - центр зброярства, продукція якого користувалася попитом у всій Європі [19].

Німецький король і римський імператор Фрідріх I Гогенштауфен (бл. 1125 - 1190), який намагався конфедерацію чи радше конгломерат європейських королівств, герцогств та інших князівств трансформувати в потужну централізовану Священну Римську імперію, так і не зрозумів вигоди від підтримки комунальних рухів міст, зацікавлених у сильній центральній владі, і кинувся буквально нищити ту силу, яка могла стати його опорою в боротьбі з імперськими князями. Мілан, який очолив ломбардські міста, він вважав своїм головним ворогом [20-25].

У 1175 р. імператор розпочав свій п'ятий італійський похід, який мав на меті поставити на коліна не лише Мілан, але й усю Ломбардію. Імператор прагнув помститися за образ, якою він вважав заснування міста-фортеці Алесандрії, названої так на честь папи Олександр III, який підтримував ломбардські міста в їх прагненні домогтися комунальних свобод. Алесандрію, яка мала контролювати шлях до Ломбардії через Альпи, заснували невідомі міланці [26]. Похід почався з успішного штурму й пограбування невеликого міста Суза. Далі імператор обложив місто Асті, яке через 6-7 днів у вересні 1175 р. здалося. Фрідріх I підійшов до Алесандрії та розпочав облогу. Місто мало непогані укріплення, які обороняло міське ополчення. Укріплення нівелювали перевагу лицарського війська. Імператорські інженери почали вести тунель під міську стіну. Але руйнування виявилися незначними, а сама атака, до якої вдалилися римляни на Великдень 1176 р., була відбита. Імператор відступив до Павії. 16 квітня 1176 р. розпочалися переговори в замку Монтебелло. Фрідріх I виявився не готовим піти навіть на дрібні поступки. Обидві сторони почали готуватися до продовження бойових дій.

Розуміючи, що з наявними силами перемогти неможливо, імператор вирушив назустріч підкріпленню в Беллінцону, ближче до перевалу Сент-Готард [27]. Імператор мав проблеми. Близький родич і непокірний васал саксонський герцог Генріх Лев відмовився привести допомогу, фактично порушивши васальну присягу. Кельнський архієпископ Філіп I фон Хайнсберг (1167-1191) та магдебурзький архієпископ Віхман фон Зеєбург (1152-1192) привели лише незначні сили близько 1-2 тис. осіб [28]. Але це були кінні лицарі [29]. Зустрівши ці підкріплення біля оз. Комо і долучивши незначні контингенти місцевого ополчення, імператор вирішив прориватися до вірної йому Павії, до якої залишалося близько 50 км. Разом з охороною, з якою він прийшов з Павії, його сили налічували до 3 тис. осіб [30].

У ніч з 28 на 29 травня 1176 р. військо імператора зупинилося на ночівлю в бенедиктинському монастирі Cairate. Сам Фрідріх I ночував у замку Кастельсерпіо, власник якого був запеклим ворогом Мілана [31].

Тим часом лідери Мілана вирішили перехопити імператорське військо, скориставшись із його невеликої чисельності, і заблокувати йому підхід до Павії. Очолив це військо Альберто да Джуссано (1105-1176), він походив із Барі, був нотаріусом, належав до партії *гвельфів*, тобто противників імператора. Ця постать обросла стількома легендами, що відділити їх від реалій практично неможливо [32]. Сили міланці налічували 1450 кінних латників та 2050 піхотинців, основу яких складала *Компанія (рота) смерті* (Compagnia della Morte) [33].

Якщо озброєнням міланські кінні латники (із яких 900 були нобілями з міланського *контадо*, а решту 550

прислали інші міста) майже не поступалися німецьким лицарям, то піші міланські ополченці не могли протистояти лицарській кавалерії [34]. *Рота смерті* була незвичною формацією. Вона складалася з трьох підрозділів. За міланським хроністом Гальвано Фіамма (1283-1344), у роті було 900 кіннотників із легким озброєнням, 300 піших ополченців із сіл контадо, озброєних щитами та списами, і 300 піхотинців, озброєних косами і посаджених на ковані кінні повозки [35]. Усе це військо було споряджене коштом міланської комуни, пройшло вишкіл і склало присягу на вірність міланській комуні, поклявшись померти, але не зрадити і не пропустити ворога [36].

Таким чином, не маючи змоги виставити рівноцінне лицарське військо, міланські лідери прийняли рішення використати нову формацію. Пізніша традиція всі заслуги в цьому експерименті приписала нотаріусу Альберто да Джуссано. Однак останній при найбільшому бажанні та ентузіазмі не зміг озброїти та навчити без відповідних ресурсів таку кількість людей. Потрібно було не тільки закупити коней, захисне та інше озброєння, нехай і нерівноцінне озброєнню німецьких лицарів, але й протримати цих людей у таборі в процесі навчання, забезпечивши відповідним повноцінним харчуванням і при цьому відірвавши їх від повсякденної роботи, яка забезпечувала їм кошти для існування. Частина цих людей мала родини, які теж потрібно було забезпечувати. Очевидно, що брак ресурсів змусив обмежити мобільність цього війська, залучивши до нього піхоту. Пошуки виходу привели й до появи косарів на колісницях, які мали компенсувати нестачу латників. Звичайно, що їхні бойові коси-гізарми не могли бути ефективними проти закутих у броню вершників, але були небезпечними проти коней, які у XII ст. ще не мали броньованого захисту. Уперше подібна зброя з'явилася в Англії, але там вона мала боковий відросток у формі шила, який дозволяв колоти противника [37]. Міланські коси, схоже, були просто селянськими косами, прикованими до втулки і насадженими на деревко. Використання таких змішаних підрозділів у складі однієї формації, без сумнівів, вимагало довгих і регулярних формувань. І сама конструкція окутої повозки, яка служила захистом *косарям*, вимагала тренувань екіпажів і запрягів, тоби привчити тварин не лякатися кавалерійських мас.

Таким чином, обставини змусили міланську верхівку вдатися до незвичних експериментів й спробувати сформувати з громадян військо, здатне хоча б оборонятися проти найкращого в польовій битві лицарського війська. Схоже, що самі ініціатори утворення цієї формації до кінця не усвідомлювали її практичне застосування, а пізніші реалії надто обросли легендами [38]. Але в тому, що *Рота смерті* готувалася задовго до битви при Леньяно, сумнівів немає.

Займаючи позицію при Леньяно, міланці сподівалися затримати військо імператора, завадивши його з'єднанням з основними силами, які знаходилися в Павії. Досвідчений полководець Фрідріх Барбаросса намагався уникнути будь-якої сутички до з'єднання військ, прослизнувши до Павії повз заслони противника. Міланці, виславши авангард до Леньяно, з основними силами, які налічували близько 15 тис. осіб, у т. ч. 3 тис. лицарів та 12 тис. піших ополченців [39-40], зайняли позицію між Міланом та Леньяно. У самому Леньяно знаходився замок, куди авангард міг відступити в разі невдачі [41].

Командир авангарду (вважається, що ним був командир *Роти смерті* Альберто да Джуссано) не знав, де перебуває противник, які його сили, чи відбулося

з'єднання з прибулими з німецьких земель військами. Тому вранці 29 травня він вислав розвідку в складі 700 кіннотників у напрямку Бусто-Арсіціо і Борсано [42]. Імператор виступив вранці того самого дня з Cairate. Попереду рухався авангард із 300 лицарів. Обидві розвідки зустрілися за 4,5 км від Леньяно під лісом, з якого виходили німецькі лицарі. Оскільки обидві сторони рухалися обережно, досвідчені німці відразу ж оцінили сили противника і рівень його озброєння. Але менш досвідчені міланці кинулися атакувати менш чисельного, але краще озброєного, противника. Імператор негайно підтримав свій авангард більшими силами, змусивши міланців відступати вздовж ріки Олони в напрямку Леньяно. При цьому міланці зазнали більших втрат, але їхня легша кавалерія зуміла відірватися від німецьких лицарів з їхніми важкими кіньми та обладунками [43-44].

Очільники міланського війська, імен яких джерела не зберегли, допустили ще одну помилку. Отримавши перші, схоже, панічні звістки від авангарду Альберта да Джуссано, вони відступили з основним військом до Мілана, не ризикуючи приймати польову битву. Тим самим вони фактично покинули свій авангард напризволяще.

Після першої легкої перемоги Барбаросса вирішив добити міланців. Азарт переможця підштовхував його до використання цього успіху, доки противник не оговтався й не отримав підкріплення з Мілана. Радники ж умовляли імператора не поспішати й продовжити марш на Павію [45]. Але Фрідріх Барбаросса із цим не погодився. Він побоювався, що така обережність буде потрактована як слабкість і противник швидко довідається, що підкріплення з німецьких земель прибули невеликі.

Тож імператорська армія почала переслідування відступаючого противника. Фактично бій розв'язався на підході до Леньяно посередині між Борсано і Леньяно за кілька миль на захід від Леньяно, де зараз містечко Вілла Кортезе. Недосвідчений, але мужній, Альберто да Джуссано кинув проти противника всю свою кавалерію. Зрозуміло, що вона не мала шансів встояти перед чіткою німецькою машиною із закутих у броню лицарів. Фрідріх I без особливих зусиль просто розкидав італійську кавалерію. Італійські нобілі кинулися втікати в напрямку Мілана, покидаючи поле бою [46]. Тільки кіннотники з *Роти смерті* вирішили продовжувати оборонятися вже в пішому порядку.

Джерела не дозволяють оцінити роль контратаки *косарів* на колісницях. Очевидно, що Альберто да Джуссано кинув у бій і цей технічний підрозділ, який, однак, не вплинув на подальшу боротьбу. Невідомо, якими були втрати цього підрозділу і чи частина його складу взяла участь у подальшій битві. Одне можна стверджувати: контратака *косарів* не зупинила війська імператора і не збила його запалу. Екіпажі кожної колісниці нібито мали по 10 воїнів, тобто всього колісниць було 30. Вони мусили бути громіздкими. Частина дослідників вважає цих *косарів* на колісницях узагалі фантазією згаданого міланського хроніста Гальвано Фіамма, який писав через 150 років після битви й плутався в окремих її деталях [47-48]. Деякі навіть сумніваються в існуванні Альберта да Джуссано, вважаючи його теж вигаданим хроністом [49]. Останнє навряд чи доцільно розглядати. Пам'ять про битву, яка тишила міланську гордість, неодмінно зберігала ім'я її героя, яке хроніст просто не зміг би вигадати. Але щодо *косарів* на колісницях, то, можливо, що скептики мають рацію. Такий експеримент міг мати місце, тим більше, що гізарми вже ви-

користували англійці. Але цей експеримент закінчився невдало, тож до його повторення не поверталися.

Залишившись без кавалерії, Альберто да Джуссано розташував залишки свого війська у п'ять піших ліній широким півколом 2-3 км, у центрі якого знаходилася *кароччо* - повозка із закріпленими на ній прапорами Мілана та його союзників і розп'яттям. Міланські воїни, більшість яких належало до формації *Рота смерті*, вирішили до кінця дотриматись своєї присяги. Подібно до античних голплітів вони прикрилися щитами і виставили свої списи. При цьому перший ряд став на коліно, що дозволило збільшити кількість задіяних списів [50]. Складається враження, що, готуючи свою формуцію до військових дій, Альберто да Джуссано чи його очільники начиталися античних авторів.

Фрідріх I атакував цей бойовий порядок у кінному строю. В імператора була своя піхота, але, напевно, вона не встигла за кінним військом, і він не став на неї чекати. Такою була практика тогочасних воєн, і лицарі просто не могли повірити, що якась купка відчайдухів може їх зупинити. У цей момент імператор, без сумніву, був переконаний у швидкій перемозі. Однак битва затяглася. Штурм *кароччо* тривав приблизно з 8-9 години ранку до третьої години дня. Звичайно, що лицарське військо брало паузи для перепочинку та перегрупування сил [51].

За цей час Фрідріху I вдалося розбити щонайменше три лінії противника, який практично весь поліг на полі бою. Які втрати при ньому понесли лицарі, сказати важко. Напевно, що ці втрати мали бути меншими за втрати міланців з огляду на захисне озброєння й підготовку німецьких лицарів. Але, безсумнівно, що ці атаки виснажили військо імператора [52-53].

Напевно, битва закінчилася б перемогою Фрідріха I Барбаросси. Імператор зберігав ініціативу й методично добивав противника. У нього на підході ще були союзні піші ополченці. Але тут у події втрутився випадок. З Брешії рухалося підкріплення у складі лицарів із числа місцевих нобілів. Це підкріплення зупинило рештки кавалерії, яка втікала з поля бою при Леньяно. Оборона *кароччо* дала достатньо часу для перегрупування цих сил, які врешті атакували з правого флангу вимотане імператорське військо. Саме ця атака й вирішила долю битви. Свіжі брешіанці пробилися до імператорського прапороносця і великий імператорський прапор упав. А потім було вибито з коня самого імператора, і всі вирішили, що Фрідріх I Барбаросса загинув. Це послужило сигналом для відступу імператорських військ, який перетворився на панічну втечу. Під час переслідування в полон потрапили баденський маркграф Бертольд фон Церінген, онук імператриці Філіп д'Ельзас та брат кельнського архієпископа Госвін фон Хайнсберг [54].

У запалі переможці до кінця не скористалися плодами цієї перемоги. Вони не організували ні переслідування, дозволивши решткам імператорського війська досягнути Павії, ні пошуків тіла нібито вбитого імператора. Основна увага була зосереджена на пограбуванні імператорського табору. Між тим, Фрідріх I зумів вибратися з поля бою й за кілька днів, коли вже ніхто на нього не очікував, благополучно досягнув Павії. Зрозуміло, що після цієї поразки й без відчутної допомоги з німецьких земель імператор не міг продовжувати далі війну й погодився на компромісний мир із папою Олександром та Ломбардською лігою на 6 років, який було підписано на Венеціанському конгресі 24 липня 1178 р. [55].

Висновки

Битва при Леньяно 29 травня 1176 р. була першим сигналом про закінчення ери безроздільного панування лицарської кавалерії й феодального комплектування армії. Уперше за кілька століть від часів Карла Великого піше військo зуміло вистояти проти атак панцерної лицарської кавалерії добре підготованих німецьких лицарів, застосувавши давню тактику античних фаланг, при цьому, зрозуміло, за наявності захисного озброєння, нехай і легшого, ніж у противника. Варто зауважити, що вперше в польовій битві була використана сформована й навчена миською комуною формація, яка складалася з професійних воїнів, набраних із різних верств вільного населення. Попри те, що не всі новації, які були випробувані при утворенні цієї формації, дали позитивні результати, а сам перебіг битви та її завершення стали наслідком збігу різних обставин, а не закономірним результатом міланських новацій, перемога при Леньяно дала поштовх до утворення професійних військ, відмінних від лицарських як за структурою, так і за озброєнням і тактикою. Комплектація цих військ із різних верств вільного населення, практично без залучення лицарської верстви, теж почасти була наслідком високого морального духу, продемонстрованого при Леньяно. Із цієї перемоги беруть початок і утвердження муніципальних свобод міст аж до трансформації їх у політичні одиниці, які відразу ж намагалися використовувати новітні військові формації, відомі в італійських землях як формації *кондотьєрів*. У цьому плані Альберто да Джуссано можна з певними застереженнями назвати першим кондотьєром.

ЛІТЕРАТУРА

- Кривизюк Л. Криза лицарства і початки формування професійного війська / Л. Кривизюк // *Actes testantibus*. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича ; Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Вип. 10. - Львів, 2011. - С. 369-376.
- Кудин М. М. Проблема кризи західноєвропейського лицарського війська XIV-XV ст. у сучасній історіографії / М. М. Кудин // *Схід*. - № 7(107). - Донецьк, 2010. - С. 92-97.
- Кудин М. М. Нова та новітня французька історіографія Столітньої війни (1337-1453) / М. М. Кудин // *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Історичні науки*. - Вип. 17. - Острог, 2011. - С. 139-150.
- Кудин М. М. Криза лицарського війська та початки формування професійних армій у XIV-XV ст.: історіографічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / М. М. Кудин. - Львів, 2011. - 20 с.
- Войтович Л. Зародження професійного війська / Л. Войтович // *Scripta manent*. Ювілейний збірник на пошану Богдана Якимовича ; Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Вип. 21. - Львів, 2012. - С. 164-175.
- Войтович Л. Козацька піхота: озброєння, організація, бойові можливості на тлі європейської лінійної піхоти кінця XV - середини XVII ст. / Л. Войтович // *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи. Збірник наукових праць*. - Вип. 3. - Кам'янець-Подільський, 2012. - С. 64-79.
- Beretta R. Della compagnia della Morte e della compagnia del caroccio alla battaglia di Legnano / R. Beretta // *Archivio Storico Lombardo*. - A. XLI. - Milano, 1914. - Fasc. 1-2. - P. 240-256.
- Beretta R. Alberto da Giussano e la Società delli Morte (storia o leggenda?) / R. Beretta. - Como, 1960.
- Gianazza E. La battaglia di Legnano / E. Gianazza. - Milano, 1975.
- D'Ilario G. Legnano a la battaglia / G. D'Ilario, E. Gianazza, A. Marinoni. - Milano, 1976.
- D'Ilario G. Profilo storico della citta di Legnano / G. D'Ilario, E. Gianazza, A. Marinoni, M. Turri. - Milano, 1984.
- Marinoni A. La battaglia di Legnano e avvenuta nel territorio sangiorgese? / A. Marinoni // *Agnoletto A. San Giorgio su Legnano - storia, società, ambiente*. - Milano, 1992. - P. 15-42.
- Percivaldi E. I Lombardi che fecero l'impresa. La Lega Lombardia e il Barbarossa tra storia e leggenda / E. Percivaldi. - Ancora, 2009.
- Grillo P. Legnano 1176. Una battaglia per la libertà / P. Grillo. - Bergamo, 2010.
- Clark J. The Medieval Horse and its Equipment / J. Clark. - Woodbridge, 2004. - С. 1150-1450.
- Funcken L. et Fr. Le costume, l'armes et les armes au temps de la chevalerie. - T. 1. / L. et Fr. Funcken. - Bruxelles, 1975. - P. 97-123.
- Овсінський Ю. Франкська держава Каролінгів / Ю. Овсінський // *Войтович Л. Medium aevum: середні віки* / [Войтович Л., Козак Н., Овсінський Ю., Чорний М.]. - Львів, 2010. - С. 79.
- Войтович Л. Італія у XII-XV ст. / Л. Войтович // *Войтович Л. Medium aevum: середні віки* / [Войтович Л., Козак Н., Овсінський Ю., Чорний М.]. - Львів, 2010. - С. 313.
- Там само. - С. 327.
- Пако М. Фридрих Барбаросса / Марсель Пако. - Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. - 320 с.
- Балакин В. Д. Фридрих Барбаросса / В. Д. Балакин. - Москва : Молодая гвардия, 2001.
- Эко У. Баудолино / Умберто Эко ; [пер. с итал. и послесловие Е. Костюкович]. - СПб.: Симпозиум, 2003. - 544 с.
- Laudage J. Friedrich Barbarossa. Eine Biographie / J. Laudage. - Regensburg, 2009.
- Opil F. Friedrich Barbarossa / F. Opil. - Darmstadt, 2009.
- Görich K. Friedrich Barbarossa. Eine Biographie / K. Görich. - München, 2011.
- Ibid. - С. 372.
- Grillo P. Legnano 1176. Una battaglia per la libertà / P. Grillo. - Bergamo, 2010. - P. 117.
- D'Ilario G. Legnano a la battaglia / G. D'Ilario, E. Gianazza, A. Marinoni. - Milano, 1976. - P. 32.
- Grillo P. Legnano 1176. Una battaglia per la libertà / P. Grillo. - Bergamo, 2010. - С. 123, 125.
- Gianazza E. La battaglia di Legnano / E. Gianazza. - Milano, 1975. - P. 11.
- D'Ilario G. Legnano a la battaglia / G. D'Ilario, E. Gianazza, A. Marinoni. - Milano, 1976. - P. 76.
- Troisi F. Quel 29 Maggio del 1176 / F. Troisi // *Medioevo*. - Roma, 2010. - P. 18-29.
- Grillo P. Legnano 1176. Una battaglia per la libertà / P. Grillo. - Bergamo, 2010. - P. 125.
- Percivaldi E. I Lombardi che fecero l'impresa. La Lega Lombardia e il Barbarossa tra storia e leggenda / E. Percivaldi. - Ancora, 2009. - P. 9-10.
- D'Ilario G. Legnano a la battaglia / G. D'Ilario, E. Gianazza, A. Marinoni. - Milano, 1976. - P. 80.
- Grillo P. Legnano 1176. Una battaglia per la libertà / P. Grillo. - Bergamo, 2010. - P. 154.
- Бехайм В. Энциклопедия оружия / В. Бехайм. - Санкт-Петербург, 1995. - С. 256.
- Percivaldi E. I Lombardi che fecero l'impresa. La Lega Lombardia e il Barbarossa tra storia e leggenda / E. Percivaldi. - Ancora, 2009. - P. 26-27.
- D'Ilario G. Legnano a la battaglia / G. D'Ilario, E. Gianazza, A. Marinoni. - Milano, 1976. - P. 211-213.
- Grillo P. Legnano 1176. Una battaglia per la libertà / P. Grillo. - Bergamo, 2010. - P. 125.
- D'Ilario G. Profilo storico della citta di Legnano / G. D'Ilario, E. Gianazza, A. Marinoni, M. Turri. - Milano, 1984. - P. 211.
- Marinoni A. La battaglia di Legnano e avvenuta nel territorio

sangiorgese? / A. Marinoni // Agnoletto A. San Giorgio su Legnano - storia, società, ambiente. - Milano, 1992. - P. 38.

43. D'Ilario G. Legnano a la battaglia / G. D'Ilario, E. Gianazza, A. Marinoni. - Milano, 1976. - P. 26, 78.

44. Grillo P. Legnano 1176. Una batataglia per la libertà / P. Grillo. - Bergamo, 2010. - P. 135.

45. Ibid. - P. 136.

46. Ibid. - P. 145.

47. D'Ilario G. Legnano a la battaglia / G. D'Ilario, E. Gianazza, A. Marinoni. - Milano, 1976. - P. 81.

48. Marinoni A. La battaglia di Legnano e avvenuta nel territorio sangiorgese? / A. Marinoni // Agnoletto A. San Giorgio su Legnano - storia, società, ambiente. - Milano, 1992. - P. 38.

49. Grillo P. Legnano 1176. Una batataglia per la libertà / P. Grillo. - Bergamo, 2010. - P. 153.

50. D'Ilario G. Legnano a la battaglia / G. D'Ilario, E. Gianazza, A. Marinoni. - Milano, 1976. - P. 211.

51. Grillo P. Legnano 1176. Una batataglia per la libertà / P. Grillo. - Bergamo, 2010. - P. 145.

52. Gianazza E. La bataglia di Legnano / E. Gianazza. - Milano, 1975. - P. 15.

53. Grillo P. Legnano 1176. Una batataglia per la libertà / P. Grillo. - Bergamo, 2010. - P. 146.

54. Ibid. - P. 146-147.

55. Маршал В. Б. Александр III и двенадцатый век / В. Б. Маршал. - Санкт-Петербург, 2003.

Мацюк Игорь,

соискатель НУ "Львовская политехника",

начальник отдела личного состава, заместитель начальника штаба воздушного командования "Захид"

СТАНОВЛЕНИЕ ЕВРОПЕЙСКИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ АРМИИ: БИТВА ПРИ ЛЕНЬЯНО 29 МАЯ 1176 г.

В статье впервые в украинской историографии исследована битва при Леньяно 29 мая 1176 года, в которой первая европейская профессиональная военная формация, снаряженная городом-коммуной Миланом, разгромила рыцарское войско во главе с императором Фридрихом I Барбаросса. Эта битва обозначила первый этап становления европейских профессиональных армий. Особое внимание уделено эволюции пехоты, которая позволила последней противостоять рыцарской кавалерии и, таким образом, вернуться на поле боя.

Ключевые слова: император; рыцарь; кавалерия; косари.

Matsiuk Ihor,

Competitor of Lviv Polytechnic,

Head of personnel, deputy chief of staff of the Air Command "Zakhid"

ESTABLISHMENT OF THE EUROPEAN PROFESSIONAL ARMY: THE BATTLE OF LEGNANO MAY 29, 1176

For the first time in Ukrainian historiography the Battle of Legnano 29 May 1176 in the context of European origin and formation of the professional army has been analyzed in this study. In this battle the first European professional military formation, equipped and trained by the city and commune of Milan, defeated the mighty army, formed with well-armed and prepared German knights. This army was headed by the Emperor Frederick I Barbaros, who was an experienced commander.

Particular attention is paid to the reasons of emergence of the first professional formations and infantry evolution, which allowed to resist armored knightly cavalry. The lack of necessary resources and the inability to advance sufficient number of mighty men forced the Italian cities-communes, among which Milan was one of the largest centers of arms crafts at the end of the twelfth century, to form the army, which could be manned with the free segments of the population of not noble origin and resist knightly cavalry. In practice, this led to formation of the armored infantry, which returned to modernized ancient hoplites tactics. Readiness of such infantry which demonstrated its feasibility in the Battle of Legnano required resources and professionalism.

The problems of maintaining and training of professional formations led to the search for reduction of their strength due to the efficiency of technical innovations, one of which was the use of chariots bound round with metal and manned with crew armed with fighting scythes - hizarmams. But this experiment did not justify itself or may have been devised by the later Milan chronicler Galvani Fiamma.

The battle of Legnano initiated hired professional contingent of condottieres, which were widely used in Italian cities-states in the XIII-XV centuries.

Key words: emperor; knight; cavalry; kosary.

REFERENCES

1. Kryvyzyuk L. (2011), The crisis of chivalry and the beginning of a professional army, in: *Ukraine: cultural heritage, national identity, statehood*, Vol. 10, Lviv, p. 369-376 (ukr).

2. Kucyn M.M. (2010), *Skhid*, 7(107), Donetsk, p. 92-97 (ukr).

3. Kucyn M.M. (2011), *Scientific Proceedings of the National University "Ostroh Academy". Historical Sciences*, Vol. 17, Ostrog, p. 139-150 (ukr).

4. Kucyn M.M. (2011), *The crisis of the mighty men and starts forming professional armies in the XIV-XV centuries: historiographical dimension*, 20.02.22 - Military History, Lviv, 20 p.

5. Vojtovych L. (2012), The origin of the professional army, in: *Ukraine: cultural heritage, national identity, statehood*, Vol. 21, Lviv, p. 164-175 (ukr).
6. Vojtovych L. (2012), Cossack infantry, weapons, organization, combat capabilities against the backdrop of a European line infantry late XV - mid XVII, in: *Problems of history of Central and Eastern Europe. Collected Works*, Vol. 3, Kamenets, p. 64-79 (ukr).
7. Beretta R. (1914), Della compagnia della Morte e della compagnia del caroccio alla battaglia di Legnano, *Archivio Storico Lombardo*, A. XLI, Milano, Fasc. 1-2, p. 240-256 (italian).
8. Beretta R. (1960), Alberto da Giussano e la Società della Morte (storia o leggenda?), WP, Como (italian).
9. Gianazza E. (1975), La battaglia di Legnano, WP, Milano (italian).
10. D'Ilario G., Gianazza E., Marinoni A. (1976), Legnano a la battaglia, WP, Milano (italian).
11. D'Ilario G., Gianazza E., Marinoni A., Turri M. (1984), Profilo storico della città di WP, Milano (italian).
12. Marinoni A. (1992), La battaglia di Legnano e avvenuta nel territorio sangiorgese? In: *Agnoletto A. San Giorgio su Legnano - storia, società, ambiente*, WP, Milano, p. 15-42 (italian).
13. Percivaldi E. (2009), I Lombardi che fecero l'impresa. La Lega Lombardia e il Barbarossa tra storia e leggenda, WP, Ancora (italian).
14. Grillo P. (2010), Legnano 1176. Una battaglia per la libertà, WP, Bergamo (italian).
15. Clark J. (2004), The Medieval Horse and its Equipment, WP, Woodbridge, p.1150-1450 (engl).
16. Funcken L. et Fr. (1975), Le costume, l'armes et les armes au temps de la chevalerie. Vol. 1, WP, Bruxelles, p. 97-123 (French).
17. Vojtovych L., Kozak N., Ovsinskyj Yu., Chornyj M., Ovsinskyj Yu. (2010), *Medium aevum: Middle Ages*, WP, Lviv, p. 79 (ukr).
18. Ibid, p. 313 (ukr).
19. Ibid, p. 327 (ukr).
20. Paco Marseille (1998), Frederick Barbarossa [translated], Phoenix, Rostov-on-Don, 320 p. (rus).
21. Balakyn V.D. (2001), Frederick Barbarossa, Molodaya gvardyya, Moscow, (rus).
22. Eco Umberto (2003), Baudolino [translated], Sympozyum, Sanct-Petersburg, 544 p. (rus).
23. Laudage J. (2009), Friedrich Barbarossa. Eine Biographie, WP, Regensburg (germ).
24. Opil F. (2009), Friedrich Barbarossa, WP, Darmstadt (germ).
25. Görich K. (2011), Friedrich Barbarossa. Eine Biographie, WP, München (germ).
26. Ibid, p. 372.
27. Grillo P. (2010), Legnano 1176. Una battaglia per la libertà, WP, Bergamo, p. 117 (italian)
28. D'Ilario G., Gianazza E., Marinoni A. (1976), Legnano a la battaglia, WP, Milano, p. 32 (italian).
29. Grillo P. (2010), Legnano 1176. Una battaglia per la libertà, WP, Bergamo, p. 123, 125 (italian).
30. Gianazza E. (1975), La battaglia di Legnano, WP, Milano, p. 11(italian).
31. D'Ilario G., Gianazza E., Marinoni A. (1976), Legnano a la battaglia, WP, Milano, p. 76 (italian).
32. Troisi F. (2010), Quel 29 Maggio del 1176, Medioevo, Roma, p. 18-29 (italian).
33. Grillo P. (2010), Legnano 1176. Una battaglia per la libertà, WP, Bergamo, p. 125 (italian).
34. Percivaldi E. (2009), I Lombardi che fecero l'impresa. La Lega Lombardia e il Barbarossa tra storia e leggenda, WP, Ancora, p. 9-10 (italian).
35. D'Ilario G., Gianazza E., Marinoni A. (1976), Legnano a la battaglia, WP, Milano, p. 80 (italian).
36. Grillo P. (2010), Legnano 1176. Una battaglia per la libertà, WP, Bergamo, p. 154 (italian).
37. Behaim V. (1995), Encyclopedia of weapons, WP, St. Petersburg, p. 256 (rus).
38. Percivaldi E. (2009), I Lombardi che fecero l'impresa. La Lega Lombardia e il Barbarossa tra storia e leggenda, WP, Ancora, p. 26-27 (italian).
39. D'Ilario G., Gianazza E., Marinoni A. (1976), Legnano a la battaglia, WP, Milano, p. 211-213 (italian).
40. Grillo P. (2010), Legnano 1176. Una battaglia per la libertà, WP, Bergamo, p. 125 (italian).
41. D'Ilario G., Gianazza E., Marinoni A., Turri M. (1984), Profilo storico della città di WP, Milano, P. 211(italian).
42. Marinoni A. (1992), La battaglia di Legnano e avvenuta nel territorio sangiorgese? In: *Agnoletto A. San Giorgio su Legnano - storia, società, ambiente*, WP, Milano, p. 38 (italian).
43. D'Ilario G., Gianazza E., Marinoni A. (1976), Legnano a la battaglia, WP, Milano, p. 26, 78 (italian).
44. Grillo P. (2010), Legnano 1176. Una battaglia per la libertà, WP, Bergamo, p. 135 (italian).
45. Ibid, p. 136.
46. Ibid, p. 145.
47. D'Ilario G., Gianazza E., Marinoni A. (1976), Legnano a la battaglia, WP, Milano, p. 81 (italian).
48. Marinoni A. (1992), La battaglia di Legnano e avvenuta nel territorio sangiorgese? In: *Agnoletto A. San Giorgio su Legnano - storia, società, ambiente*, WP, Milano, p. 38 (italian).
49. Grillo P. (2010), Legnano 1176. Una battaglia per la libertà, WP, Bergamo, p. 153 (italian).
50. D'Ilario G., Gianazza E., Marinoni A. (1976), Legnano a la battaglia, WP, Milano, p. 211 (italian).
51. Grillo P. (2010), Legnano 1176. Una battaglia per la libertà?, WP, Bergamo, p. 145 (italian).
52. Gianazza E. (1975), La battaglia di Legnano, WP, Milano, p. 15 (italian).
53. Grillo P. (2010), Legnano 1176. Una battaglia per la libertà, WP, Bergamo, p. 146 (italian).
54. Ibid, p. 146-147.
55. Marshal V.B. (2003), Alexander III and twelfth Century, WP, St. Petersburg (rus).

© Мацюк Ігор

Надійшла до редакції 09.11.2015